

פברואר 2021

בחירות 2021 – התמודדות עם צמצום המרחב הדמוקרטי בישראל

בשנים האחרונות קידמו הממשלה והכנסת שלל יוזמות ודברי חקיקה אשר יש בהם כדי לצמצם את המרחב הדמוקרטי בישראל ולפגוע בזכויות האדם. חוקי יסוד, שאמורים להוות את המסד היציב של הדמוקרטיה הישראלית ולהגן מפני פגיעה ביסודותיה, שונו באופן תדיר ובמהירות כדי להתאים לגחמות ולצרכים פוליטיים רגועים של השלטון. זאת לצד הכפשה ודה-לגיטימציה למוסדות המרכיבים ומבטיחים כולם יחד את קיומו של משטר דמוקרטי – מבית המשפט העליון וגופי אכיפת החוק, לרבות הפרקליטות והמשטרה, דרך יריבים פוליטיים, ועד לתקשורת ולעיתונאים ספציפיים ולארגוני ופעילי החברה האזרחית וזכויות האדם.

כדי להבטיח את הדמוקרטיה הישראלית ולעצור את המגמה של צמצום המרחב הדמוקרטי, יש לפעול כמובן במישור הציבורי – להכיר בתופעה על היבטיה הרבים, להתייחס אליהם כמכלול ולהתחייב לעצור את המגמה ולהגן על מוסדות הדמוקרטיה. אבל מעבר לזה, יש לפעול באופן ממוקד לבלום יוזמות וחקיקות שמצויות על סדר היום. כאשר שלל היוזמות מובאות יחד, ברור שהכוונה שעומדת מאחוריהן אינה עניינית, אלא ניסיון לשנות מהיסוד את אופן הפעולה של הדמוקרטיה הישראלית, על שומרי הסף השונים שלה, שלטון החוק ובעיקר מערכת האיזונים והבלמים העדינה.

להלן שורה של חוקים ויוזמות מרכזיים שיש לפעול לגביהם על מנת להבטיח את חוסנה של הדמוקרטיה הישראלית ואת זכויות האדם במדינה:

1. **חוק יסוד: הלאום:** החוק שינה את האזיון בין מרכיביה הדמוקרטיים והיהודיים של המדינה, ונתן עדיפות ברורה לסממנים היהודיים שלה. על אף שמדובר בחוק יסוד שמהווה למעשה מעין מבוא לחוקה של ישראל, שבה מוגדרים אופיה ומאפייניה של המדינה, החוק אינו כולל שום התחייבות לדמוקרטיה, ואף לא לזכויות אדם ולשוויון של כלל אזרחי המדינה, על קבוצות המיעוט שבה. למעשה, החוק הצהיר על אזרחי המדינה היהודים כבעלי זכויות קולקטיביות ופרטניות ייחודיות ועדיפות, מבלי להבטיח כל הגנה על זכויותיהם של מי שאינם יהודים. יתר על כן, ההתייחסות היחידה לזכויות המיעוט הערבי נוגעת להפחתה בזכויותיו בהקשר של יישובים, של השפה הערבית ועוד.

מה נדרש: לכל הפחות, יש לפעול לתיקון החוק כך שיבטיח את הדמוקרטיה על מוסדותיה, את ההגנה על מיעוטים וזכויותיהם, ושוויון זכויות לכל. חוקה נעשית בהסכמה רחבה בין חלקיו השונים של העם, ולא בכפייה של דעתו של רוב פוליטי ברגע נתון אחד.

2. **הגנה על בית המשפט העליון:** זהו המוסד המרכזי במערכת הפרדת הרשויות, המבטיח הגנה מפני עריצות הרוב. בית המשפט העליון סובל ממסע ארוך שנים של דה-לגיטימציה, ומאז בשלל יוזמות חקיקה שמטרתן צמצום סמכויותיו והחלשת כוחו. החקיקה המרכזית והחמורה ביותר שעל הפרק בימים אלה היא פסקת ההתגברות (בין אם ספציפית או כללית). מטרתה של פסקת ההתגברות היא לבטל את יכולתו של בית המשפט העליון להבטיח הגנה על זכויות אדם, ובמיוחד על זכויות מיעוט, לאפשר לקדם אג'נדות פוליטיות שונות באופן בלתי חוקי או בלתי חוקתי, ולעקוף

את שלטון החוק. המתקפה על בית המשפט העליון קורית בד בבד עם מתקפה על כל גורמי אכיפת החוק, ועל כל הגורמים המבקרים את השלטון.

מה נדרש: יש להבטיח את איתנותו של בית המשפט העליון בפרט ושל מערכת בתי המשפט בישראל בכלל, ולא לאפשר ביטול סמכויותיו באופן שיתקיים בישראל משטר של עריצות הרוב. מדיניות בלתי חוקית ובלתי חוקתית בענייני פליטים, המיעוט הערבי, השטחים הכבושים, ביטחון או כל נושא אחר אינה יכולה להתקיים רק משום שהרוב הפוליטי ברגע נתון אחד מבקש זאת.

יש להתנגד לקידום פסקת התגברות, ספציפית או כללית, במסגרת חוק יסוד: החקיקה או כחקיקה נפרדת, ולהתנגד גם לקידום דברי חקיקה אחרים שמבקשים לצמצם את סמכויות בית המשפט העליון. (ראו פירוט במסמך ["מה הבעיה עם פסקת התגברות"?](#)).

3. **הגנה על שלטון החוק ומערכת אכיפת החוק:** כל הגורמים המבטיחים את שלטון החוק בישראל מצויים תחת מתקפה וסובלים מדה-לגיטימציה בשנים האחרונות – מהמשטרה והמפכ"ל, דרך הפרקליטות, היועץ המשפטי לממשלה ומבקר המדינה, ועד ליועצים המשפטיים בשירות המדינה. הדבר מהווה סכנה לשלטון החוק, שהוא מעמודי התווך של המשטר הדמוקרטי.

מה נדרש: הגנה על גופים אלה, לרבות מאבק בחקיקה שמבקשת לפגוע בסמכויותיהם, כמו הצעת חוק בעניין צמצום סמכויותיו של מבקר המדינה והצעת חוק בעניין דרך המינוי של היועצים המשפטיים בשירות המדינה, שקודמו בשנים האחרונות.

4. **הגנה על התקשורת החופשית ועל ארגוני החברה האזרחית:** הגופים שתפקידם במערכת דמוקרטית לבקר את השלטון מצויים תחת מתקפה זה זמן רב. חברה אזרחית חופשית ומגוונת ותקשורת חופשית חיוניות לקיומו של משטר דמוקרטי. חלק מההשלכות של המתקפה הן לא רק שינויי חקיקה שפוגעים בפעילותם של גופים אלה, אלא אפקט מצנן חזק.

מה נדרש: יש להבטיח פעילות חופשית, לגיטימית ומגוונת של גופים אלה, גם כאשר הם משמיעים ביקורת המנוגדת לאג'נדות של הממשלה, ובאופן ספציפי למנוע חקיקה שמבקשת לנטרל או לפגוע בפעילותם החוקית והלגיטימית.

5. **הגנה על פלורליזם דתי ומאבק בהדרת נשים:** בשנים האחרונות קודמו יוזמות והחלטות רבות שפוגעות בפלורליזם הדתי בישראל, והתרחבה התופעה של הדרת נשים במרחב הציבורי. יש בכך כדי לפגוע בחופש הדת והמצפון בישראל ובמעמדן של נשים, של להט"ב ושל אחרים.

מה נדרש: להיאבק בתופעות הללו ולהבטיח פלורליזם דתי והגנה על השוויון של כלל הקבוצות באוכלוסייה.

6. **חופש הביטוי והמצפון:** יוזמות רבות שקודמו ושעל הפרק פוגעות בחופש הביטוי בישראל, דוגמת חוק הנאמנות בתרבות, המדיניות שמבקשת להגביל את מגוון הדעות במערכת החינוך, והרדיפה של מי שמבקשים להיאבק בכיבוש בכלים חוקיים (גם אם לא אהודים). ללא פלורליזם ומגוון רעיוני ומחשבתי – לא תהא דמוקרטיה בישראל.

מה נדרש: יש להיאבק ביוזמות שמבקשות לפגוע בחופש הביטוי. אין לאפשר "החרמה" על ידי המדינה את מי שעמדתו אינה מתיישרת עם מדיניות הממשלה על ידי הטלת קנסות, מניעת תמיכה או מניעת שיתוף פעולה.

אנו קוראים לכם, לקראת הבחירות המתקרבות ועם הקמת הכנסת והממשלה החדשות – לפעול לקידום שלל העניינים המפורטים לעיל, כדי לעצור את המגמה של צמצום המרחב הדמוקרטי בישראל.

לפרטים נוספים : עו"ד דבי גילד חיו, מנהלת קידום מדיניות וחקיקה